

JAG GÅR MOT ÄVENTYRET

Alltsedan 1980-talet har Andreas Björsten varit ett motvalls nav i svensk poesi. Sur när andra smilat. Meddelsam när andra krypterat. Hyllande muntlighet och metaforer när andra rotat sin dikt i skrift och materialitet. Bokförlaget Megafon ger nu ut hans samlade dikter. Jonas Elleström har läst boken och tecknar en självutnämnd outsiders vingliga väg genom fyra decennier av välordnad svensk poesihistoria. Läs eller lyssna till hans recension.

[Lyssna på recensioner? Klicka på pilen!]

Andreas Björsten har under hela 2000-talet betecknat sin poesi som ”muntliga dikter”. När Bokförlaget Megafon, knutet till tidskriften och websajten *Den Blinde Argus*, nu ger ut hans samlade dikter i en volym om mäktiga 386 sidor ger det anledning att fundera över begreppet. Särskilt som förlaget på bakre omslaget så starkt framhäver Björsten som en estradpoet med imponerande scenvana. Är detta en motsägelse eller ett spänningsfyllt förhållande mellan gammalmedia och en ny poetroll? Vad är det för tvådimensionell representation av Andreas Björstens verk som ryms på de tryckta sidorna? Är de ett partitur med enbart ord, ett texthäfte med osynlig musik?

Tre samlingar på raken, mellan 2001 och 2018, har Björsten kallat muntlig poesi. Först kom *Muntliga dikter* som trycktes 2001 och i ny, utökad version 2008. Därefter fick *Kärleksbikter* från 2013 etiketten *Muntliga dikter två*, och svitens hittills senaste tillskott *Muntliga åtbörder – liten lyrisk självbiografi* från 2018 har den extra undertiteln *Muntliga dikter tre*.

Den nya stora volymen heter *Som det började och fortsatte*. Den samlar dikter skrivna från debuten i tryck 1981 till och med det nyss tillryggalagda året 2019. Allt finns med: alla fem diktsamlingarna plus en outgiven, dikter ur tidskrifter och antologier, dikter som lästs på scen, opublicerade dikter och en avdelning nyskrivna dikter. Grundprincipen är omvänt kronologisk, den tredje volymen muntliga dikter inleder följaktligen. Men för att få bättre syn på vad som hänt och händer med Andreas Björstens poesi utnyttjar jag läsarens frihet och börjar från slutet, det vill säga början.

Året var alltså 1981, Björsten var 22 år och de nyttiga kommentarer och sakuppgifter som avslutar boken visar hur han sökte sig fram bland tidens publiceringsmöjligheter för unga poeter. Först några dikter i den generösa ekumeniska tidskriften *Vår Lösen*, sedan två stycken i förebilden Eric Fylkesons *Janus*, sedan publicering i den postpunkiga *RIP*. Från 1985 medverkar så Björsten dels i den tonårige Lukas Moodyssons egenproducerade *Spao Spassiba* som utgavs i Åkarp, dels i den tidskrift där han själv kom att ingå i redaktionen, nämligen *Den Blinde Argus* från Vimmerby.

De här bibliografiska uppgifterna bildar ett mönster som säger mycket om Björstens inriktning och ideal. Det är inte huvudstadstidskrifterna han uppvaktat fast han sedan mitten av 1980-talet varit bosatt i Stockholm. Han har inte riktigt velat ingå i de förment fina sammanhangen. Ett halvdussin dikter i årgång 1986 av Wahlström & Widstrands på sin tid mycket viktiga Grupp-antologier, avsedda speciellt för poeter som ännu inte debuterat i bokform, hade kunnat vara en öppning in mot de stora förlagens utgivningslistor. Men poesiklimatet hade egentligen redan förändrats. Den Bruno K Öijer-påverkade dikt som Björsten då skrev var i förläggares och kritikers ögon ett passerat stadium. Katarina Frostenson, Stig Larsson, Ann Jäderlund och Birgitta Lillpers var de inflytelserika namnen för dagen, medan poeterna i Malmöligan och dess kvinnliga motsvarighet Nya Juno bildade ett slags medvetet icke-akademisk motpol till den postmodernistiska dikten.

Skolbildningar och estetiska eller ideologiska konflikter är inget nytt i den svenska litteraturen, och ofta har stridigheterna kunnat fungera som energikällor. Vid mitten av åttiotalet var dock maktfördelningen alltför ojämn för att någon riktigt spännande åsiktsbrytning skulle uppstå. Bonnierspoeterna kunde helt enkelt strunta i att besvara utmaningarna från landsorten, i den mån de alls lade märke till dem. Situationen var kanske inte alldeles olik den som rådde ett dussin år tidigare. Då behärskade den politiskt engagerade poesin helt debatten och kultursidorna, medan flummiga, Dylanpåverkade diktare som Öijer, Fylkeson och Per-Eric Söder var hänvisade till stenciltidskrifter och mindre förlag som det Bo Cavefors drev i Staffanstorps, en tämligen osannolik utgivningsort.

Det är sällan etablissemangen blir förebild för nästa generation författare. Givetvis utsåg Malmöligan liksom några år senare Andreas Björsten den vildsint anarkistiske Öijer till sin ledstjärna, inte en hyllad och rättänkande poet som Göran Sonnevi. (De tilldelade rollerna ger som ni märker alls ingen

fullständig bild av de här författarna, men förenklingar är vad ungdomen älskar. Det gjorde jag själv också en gång.)

Möjligen har mönstret brutits upp sedan åttiotalet. De poeter som etablerade sig då är fortfarande etablerade, postmodernismen övergick tämligen sömlöst i språkmaterialism utan att några omvärderingar eller lyckade moder- och fadermord ägde rum. Historieskrivningen är naturligtvis schematisk, men den Andreas Björsten som uppfattade sig som frihetligt upprorisk då ser sig ännu som en utanförstående, ja kanske i ännu högre grad: ”nu har jag skrivit mig ut i marginalen sedan länge”, heter det i en av de nyskrivna dikterna.

En viktig sak som jag vill förstå under läsningen av *Som det började och fortsatte* är alltså vad Björsten avser med sitt eget begrepp muntliga dikter. En annan beteckning jag börjar fundera över är *undergroundpoesi*. Ett yttrande av Örnen och Kråkans redaktör Magnus William-Olsson citeras på bokens baksida: ”Andreas Björsten är nestorn i svensk undergroundpoesi.” Jag tänker mig att ordet gäller just en litteraturens maktstruktur, att det är ett sociologiskt lika mycket som ett stilistiskt begrepp. Visst finns det särskilda namn som knyts till undergroundpoesin, och flera av dem droppas i Björstens tidiga dikter: Arthur Rimbaud först och främst, och som en ostadig stockholmsk föregångare Erik Johan Stagnelius. Men lika viktigt är att skapa sitt eget sammanhang, sin egen mytologi.

Världen under jorden är nämligen spegelvänd, också den har sin struktur. Björsten ägnar poetkolleger som Thomas C Ericsson och John Peter Gister vänskapsdikter, han tar av sig kepsen för Eric Fylkeson och skriver inkännande och eftertänksamt om Peter Lindforss sorgliga öde. Balansen är ömtålig: till dem som senast utvalts av Björsten att ingå i utanförskapets gemenskap hör Mare Kandre och Ola Julén, och det är inte utan att de namnen trots alla rent litterära kvalifikationer kan kännas väl förutsägbara.

Samtidigt är det i en dikt tillägnad ett nyare namn i denna alternativa kanon, konstnären och poeten Margareta Renberg, som Björsten ger sitt allra bästa som poet. Här har han hittat en bättre samtalspartner än den alltför mytologiskt belastade Rimbaud. Nu – dikten trycktes 2013 – har hans förebild blivit genuint inspirerande. Dikten handlar följdriktigt mest om Björsten själv, även om Renbergs legendariskt röriga och ostädade lägenhet-snedstreck-ateljé fungerar som en parallell till diktens miljö. ”På moln” heter den och är fyra sidor lång. Det här är de två första stroferna:

**Jag går här
och försöker vänja mig vid min nya lägenhet.
Jag försöker lista ut
i vilken av alla kassar
jag lagt min anteckningsbok.
Jag har bott här i 27 år.
Jag borde ha vant mig
vid oredan.**

**Jag borde ha antecknat
i vilken riktning spåren leder
om det skulle vara så
att de leder till Gud.**

/.../

Och så här lyder slutet på dikten. Där spelar nog inslag från Renbergs bildvärld en roll, men det minskar inte diktens självständighet:

/.../

**Jag återfann anteckningsboken
och jag ser vart spåren leder.**

**Verkligheten ligger
bortom rullgardinen,
det trasiga historiska motivet.
Verkligheten breder ut sig
som en mosaik
över ängelns huvud.
Allt det där finns inbyggt
i oredan.
Men säg att det klarnar.
Jag vet att det klarnar.
Jag vet att jag kommer att lämna staden
som en andedräkt.**

Dikten uttrycker en existentiell position och visar en lyrisk känslighet långt från det entusiastiska om än osjälvständiga diktjags som satt "på stadens caféer med en penna och ett anteckningsblock framför sig". Så heter det i debutboken *Från mitt kontor*, utgiven 1988 på det egna Outsiderförlaget. Men utvecklingslinjen är tydlig och obruten, Björsten har inte sålt ut sina frihetliga och poetiska ideal. De har förskjutits från sina ibland överdrivet romantiska utgångspunkter: dikten är inte längre "det nervgift som jag intar" utan mer av en lågmäld livsnödvändighet.

Björsten hävdar, och har gjort det i fyrtio år nu, att "Poesi är en korsning av liv och dikt". Givetvis var en sådan inställning närmast polärt motsatt den rena språkmaterialismens. Björsten har uppträtt som den riktningens polemiske motståndare och ger den några slängar även i sina dikter. Men i det öppnare, mer tillåtande klimat som råder just nu, under en period som saknar tydliga skolor, ter sig en annan av hans aforismer vackert relevant: "Integritet kan inte ersättas med dynamit. Också detta vet outsidersn."

Tillbaka till frågan om dikternas muntlighet. Från början utmärktes Björstens poesi av en märkbar rytm och sångbarhet. Öijer hade Bob Dylan i bakhuvudet,

Björsten hade Öijer och alla tre var inriktade på att dikten skulle nå en publik. På fullaste allvar arbetade de utifrån förhoppningen att den ensamhet som så ofta är den utanförståendes mer men också mindre klichéartade villkor kan brytas genom lyrisk artikulation och konstnärlig kommunikation.

Den inte alltid heroiska outsiderrollen föder alltså ett behov att kommunicera sin belägenhet, av att knyta kontakt med föregångarna liksom med en krets av likasinnade, men också med en mer anonym men större publik. Dikten är ett tilltal, och det är så jag mot slutet av boken (alltså dess början i min baklängesläsning) uppfattar Björstens tanke om den muntliga poesin. Den är ett ideal, det direkta tilltalet, och har alltså mer med form och uttryckssätt att göra än med framförandesituationen. De dikter, hämtade från två livekassetter, som bildar en egen avdelning i boken skiljer sig följaktligen inte på något påtagligt sätt från Björstens övriga produktion, och i den hittar jag många texter som jag kan se och framför allt höra att de skulle vara effektiva från scen.

I sin senaste samling ger så Björsten själv i dikten "Muntliga vägar" sin definition av muntlighet. Det är ett stycke poetik som blivit en bra dikt:

**Muntlighet är en attityd
hos det mänskliga
betyder
"Kom hit med dej!"**

**Muntlighet är inte en talakt
(alltså ett sätt att prata)
utom ibland
när man har något speciellt att säga.**

**Muntlighet behöver inte ens utövas
för att finnas
den finns där eller inte
som solen, stuprännan och vinden.**

**Muntlighet rymmer ett visst mått av mystik
men räkna inte med det.
Det kan komma andra svar
än det inifrån uppstigande hjärtat...**

**Muntlighet är att böja sig fram
med mörkret från mungipan mot ljuset.
Muntlighet är inte som gevärspipan
utan som det omåttliga regnandet mot vägen.**

I sitt utmärkta förord till *Som det började och fortsatte* menar Håkan Sandell att den ursprunglige poetrebellen Björsten nu verkar ha hittat "vägen från

Rimbaud till Kristus”. Onekligen finns det drag av ljusmystik i de senare böckerna, de där Björsten verkligen stiger fram som en seriös poet. Den tidigare citerade raden ”nu har jag skrivit mig ut i marginalen sedan länge” fortsätter: ”idag är jag upphittad av solen”.

För mig är Björsten i grunden en utopisk poet, en roll han delar med William Blake, med surrealisterna och med beatpoeterna från San Francisco. Humlan flyger fast den egentligen inte kan, det har människan ännu inte lärt sig men, skriver Björsten: ”själv går jag mot äventyret / rör mig med kantiga steg mot min himmel / som jag nyss förväxlade med en gatsten”.

Om sedan det utopiska målet är möjligt att nå är inte avgörande. En dikt som tydligt visar kontinuiteten och utvecklingen i Björstens poesi lyder:

**Jag lever i exil,
i en ständig rusning
mot ett avlägset mål.**

**Jag rusade när jag var 17,
jag rusar när jag är 50.
Målet flyttar sig allt längre bort.**

**En del säger att det är dikter,
andra säger att det är Gud.
Men jag vet
att det bara är vad det är.**

/.../

När jag slår igen boken ser jag på nytt titeln. *Som det började och fortsatte*. Inte: ”Som det började och slutade”. I den allra senaste dikten som ingår här talar Andreas Björsten om att det är ”dags för en nystart”. Visst, det är den utopiska drömmen igen. Men en enkel fortsättning duger också. Mer än väl.

Som det började och fortsatte. Samlade dikter 1981–2019
Andreas Björsten
Förord av Håkan Sandell
Bokförlaget Megafon, 2020

Författarfoto: Anders Ängsvik